

CANONUL ȘI VALORILE

Mircea Martin

Facultatea de Litere, Universitatea București,

„Canonul se face, nu se discută”, spunea Nicolae Manolescu, citat de dl. Cornea în expunerea anterioară, dar așa vrea să spun că el se face nu altfel decât discutând. Iar dacă nu se discută, degeaba se face. Deci orice instituire autoritară nu are șanse de durată.

Ceea ce îmi propun să dezvolt în fața dumneavoastră este relația dintre canon și valoare, relație care este ocultată în ultimii ani și chiar în ultimele decenii din motive asupra cărora nu mai insist acum. Până să ajung însă acolo așa vrea să fac câteva disocieri, cu riscul să pară abstracte. Sper să nu exemplific de fiecare dată pentru că fiecare exemplu cere ocoluri și nuanțe care mănâncă timp. Deci voi vorbi despre canonul estetic care este centrat asupra valorii estetice cu a cărui definiție în timp și spațiu tinde să se confunde. Acest canon intră în raporturi specifice cu canonul curricular corespunzător. Altfel spus, acest canon furnizează repere de bază, instrucției generale și educației artistice. Stabilirea acestor raporturi mi se pare importantă pentru a înțelege modul în care canonul estetic se infiltrează și acționează. Spre deosebire de Virgil Nemoianu, eu văd canonul estetic, pe de o parte, și canonul curricular, pe de altă parte, nu două niveluri ale canonului, ci două tipuri de canon, două practici canonice distincte. Ele se deosebesc fundamental. Nu sunt neapărat opuse, pot fi uneori chiar convergente, însă niciodată coincidente. Un decalaj important rămâne între ele în ceea ce privește poziția față de literatura contemporană. În timp ce canonul estetic este deschis spre nouitate și chiar înclinat să încurajeze, să cultive experimentul, canonul școlar și chiar și cel universitar – le văd împreună cu nuanțe diferite – reține doar reușitele certe, valorile verificate, recunoscute. Canonul estetic este unul activ și retroactiv, în vreme ce canonul curricular este numai retrospectiv. Cel dintâi se confundă parțial cu actul însuși al consacării, cel de-al doilea acceptă numai o parte din ceea ce a fost deja consacrat. Atitudinea față de tradiție, în genere, și față de clasici, în special, diferă și ea. Pentru canonul școlar tradiția însăși este într-un fel sau altul instituționalizată. Autorii clasici sunt intangibili în măsura în care sunt considerați giranți ai literaturii, ai instituției literare și ai altor scriitori, inclusiv ai contemporanilor. Dimpotrivă, criticii, fie ei înșiși canonizatori, trebuie să se mențină într-o postură constant analitică, gata să-și schimbe mereu perspectivele asupra operelor tradiționale, pentru a le întretine în acest mod longevitatea. Examenul critic poate fi uneori împins până la contestare și respingere, ceea ce duce la o fluctuație mai mare, dar și la o viabilitate crescută a canonului estetic. Contestarea și negarea nu intră de regulă în arsenalul canonic școlar.

Mai departe, canonul curricular se caracterizează prin nevoia de accesibilitate și aservirea nevoită la comandamentele instructiv-educative și social-politice ale epocii. El poate fi manipulat de interese ale puterii, modificat uneori prin mijloace administrative. În principiu, operele din programa școlară sunt astfel alese încât să inculce elevilor idealuri sociale și morale nobile, comportamente civice corecte și, în genere, o experiență de viață cuprinzătoare. Rațiunile unui astfel de canon sunt în ultimă instanță de ordin pragmatic. Chiar dacă eficiența lui nu va fi imediată, ci amânată prin însuși intervalul necesar formării care este de cel puțin un deceniu, interval care include și ultima etapă din formarea sau reciclarea formatorilor înșiși. Canonul curricular literar este unul deschis spre aspectele heteronomice ale literaturii. Se întâmplă astfel și datorită faptului că trebuie racordat, cel puțin teoretic și metodologic vorbind, nu neapărat la ansamblul celorlalte discipline curriculare, dar cel puțin la sectorul umanist. E de presupus, de pildă, că există o anumită relație, compatibilitate și coerență între canonul pedagogic curricular al literaturii naționale și acela al istoriei naționale. Neavând corespondențe imediate și evidente în social, canonul estetic este mai puțin vizibil și mai greu definibil. Valorile pe care le cultivă sunt cu precădere cele estetice, autonome, cu alte cuvinte bogăția de idei, frumusețea morală etc. trebuie să-și găsească expresia nimerită, expresia fericită. Trebuie să treacă într-o formă specială și specifică, inconfundabilă și ireproductibilă.

Canonul estetic ține de seama de realizarea artistică a operelor, consideră literatura în sine și pentru sine, în afara unor considerente străine de natura sa intimă și de viața literară.

Problema valorizării estetice se pune și în canonul curricular, dar aici criteriul tematic are oricum o importanță crescută. Există teme care se pretează mai puțin la exercițiul școlar. De altfel și aici ca pretutindeni în câmpul estetic, tema însăși participă la impactul stilistic.

Dacă orice canonizare curriculară depinde de o negociere, de o alegere mai mult sau mai puțin instituțională, deși inițiativa poate aparține profesorilor înșiși, canonizarea estetică se produce exclusiv înăuntrul câmpului literar și artistic. Aici criticii au un rol hotărâtor, la fel și scriitorii înșiși prin afinitățile și preferințele lor public exprimate. Canonul estetic se formează înăuntrul lumii literare. Selecția se bazează pe criterii predominant estetice și nu exclusiv estetice, pentru că intră în joc interesele de grup, rivalități, conflicte între generații etc.

care complică ecuația canonică. Acest canon intern, elitist se propagă apoi prin intermediul revistelor, jurnaliștilor și snobilor de tot felul în rândurile publicului cultivat care sfârșește prin a-l adopta într-un anume interval de timp. Probabil că nimic altceva nu ilustrează mai convingător deosebirea dintre canonul literar curricular și cel estetic decât antologiile de texte literare școlare și chiar universitare, pe de o parte, și antologiile critice, pe de altă parte. Contratimpul între ceea ce recomandă profesorii elevilor și studenților și ceea ce încearcă să impună criticii atenției unui public amator de literatură e sesizabil ca și accentul axiologic pus după criterii diferite.

În concluzie, am putea spune că în versiunea lui critică, estetică, canonul urmează și fixează, iar uneori chiar provoacă evoluția internă a literaturii, mișcarea formelor literare, în timp ce varianta lui curriculară urmează mai degrabă evoluția externă, instituțională vădit influențată de evenimente social-istorice, de condiționări politice, etnice, religioase. Nu întâmplător canonul curricular este alimentat cu precădere de istoria literară și gestionat de istoricii literari iar canonul estetic este, prin excelență, fiul criticii literare. Mi se pare instructiv să evoc, în legătură cu cele două tipuri de canon, disocierea lui R. Barthes între literatura înțeleasă, pe de o parte, ca o creație și, pe de altă parte, ca instituție. Aceasta nu înseamnă că se poate vorbi de o autonomie absolută a canonului estetic în raport cu mediul social-cultural. Înseamnă doar că presiunile istorice asupra lui în sensul larg se fac prin medieri complexe, prin tot felul de jocuri cu mai multe strategii, prin urmare cu rezultate imprevizibile. Relațiile dintre diferitele niveluri de dependență sunt tulburate de prea multe ricoșeuri ca să mai putem vorbi de o cauzalitate. Sau dacă vom ajunge să stabilim o cauzalitate, acesta nu va fi una simplă.

În sfârșit, am mai propus și o altă disociere, între ce am numit stratul clasic și stratul modern al canonului estetic. Comparația între cele două tipuri de canon, curricular și estetic ne duce în fața unei alte distincții, de această dată, interioare. Canonul estetic ne apare divizat în două straturi: clasic și modern. Stratul clasic, numit astfel într-un sens larg, tipologic și nu istoric este stratul de profunzime și de stabilitate a canonului estetic. El asigură însăși continuitatea care constituie și definește orice canon. Stratul modern suprapus este, prin însăși poziția lui, discontinuu, supus fluctuațiilor. Nivelul clasic este rezultatul unui consens al veacurilor, cum ar fi spus Lovinescu, dar și al unei convergențe între exigențele criticilor, profesorilor și ale unui public mai larg, instruit de altfel. Nivelul modern se compune, bineînțeles, din achizițiile mai noi, validate de critică, bucurându-se de succese numai literare, dar neîntrunind sufragiile unui public larg și fiind susceptibil de a fi înlocuit cu alte valori mai recente. Dacă nimeni nu se îndoiește, sper, de faptul că stratul modern al canonului e rezultatul unei selecții elitare, în ce mă privește pun la îndoială caracterul popular – nu numai în sensul audienței, dar și al inițiativei – atribuit de unii cercetători depozitului clasic al aceluiași canon. Observăm că multele divergențe între canonul estetic și cel curricular se datorează aproape în exclusivitate stratului modern al celui dintâi.

Puternice afinități și asemănări există între canonul literar școlar și aspectul clasic al canonului estetic. Canonul curricular se aprovizionează din fondul clasic pe care îl adaptează la imperative naționale, civice ori politice. E de presupus că până în momentul renunțării la modelul antic, canonul curricular european coincidea cu stratul clasic de atunci al canonului estetic. Astăzi o asemenea coincidență nu mai este de imaginat pentru că în componența canonului curricular intră și opere moderne. Întrebarea este dacă nu cumva însuși fondul clasic al canonului estetic își schimbă compoziția, extinzându-se înspre modernitate. În orice caz nu vreau să trecem cu vederea rolul important pe care îl îndeplinește canonul curricular în reproducerea și perpetuarea canonului estetic.

Stabilitatea stratului clasic al canonului estetic ne apropie de problematica genurilor literare. Modelele genurilor și ale speciilor literare sunt alese de regulă din repertoriul clasic. Restul e resimțit ca abatere. Ce se întâmplă însă cu genurile și speciile apărute mai târziu? O privire istorică ne arată că există o fluctuație a genurilor și speciilor, dacă nu chiar o succesiune a lor, identificabilă desigur la mari intervale de timp. Canonul nu e legat numai de autori și de opere, dar și de genuri, de o constelație a genurilor cultivate la un moment dat. Căci nu sunt toate la fel de active în fiecare epocă. Nu cred că am greși dacă am susține că operația de canonizare a operelor individuale și a autorilor lor are loc pe fundalul unei canonizări, decanonizări sau recanonizări a genurilor și speciilor înseși. Canonul controlează, certifică într-un fel și vialabilitatea în timp a unui anumit gen. E cât se poate de clar că specia devenită gen a romanului se menține în canon din secolul al XVIII-lea până astăzi. După cum nu încapă nicio îndoială că în secolul al XIX-lea și în prima jumătate a secolului al XX-lea lirismul a fost prezent ca un fel de supragen canonic. În ultimele decenii am asistat la o deliricizare a liricului însuși ca și la o epicizare a dramaticului. Toate aceste transformări înăuntrul genului n-au oare nicio legătură cu anumite opere și anumiți autori intrați în canon? Sau, dimpotrivă, selecția acestora din urmă se datorează metamorfozelor genurilor și statului lor canonic? Cred că relația este una de interdependență deși rolul hotărâtor aparține autorilor. În aceste condiții în ce constă acțiunea canonului? În stabilirea limitelor formale, a tiparului genului sau speciilor sau a conformității operelor cu acest tipar.

Se poate vorbi de un canon al genurilor? Desigur că da, însă el nu se suprapune cu canonul propriu-zis. A existat un canon al romanului realist în secolul al XIX-lea, dar nu toate romanele care l-au respectat au pătruns în canonul estetic al epocii și, cu atât mai puțin, al epocii noastre. Se poate afirma atunci că marile reușite

artistice, textele destinate canonului sunt acelea care sfidează caracteristicile genului, care se abat programatic de la exigențele lui? Ar fi în consecință canonul estetic un fel de contracanon al genului? Ipoteza aceasta e la fel de simplificatoare ca cea dinainte. În realitate criteriul conformității sau nonconformității cu tiparele prezumate ale genurilor nu este decisiv în selecția canonică. Ceea ce nu înseamnă că este cu totul indiferent. La urma urmelor, ca orice canon și canonul estetic are un caracter convențional. Iar prima convenție pe care o întâlnește în câmpul literar este convenția genului. Ce este genul dacă nu un fel de canon euristic, fără de care nu este posibilă nici înțelegerea nici valorizarea literaturii?

Câteva cuvinte despre raportul dintre canon și curentul literar. Dacă prin caracterul său static datorat componentei sale clasice, de profunzime, canonul estetic se legă de gen, de canonul generic cu care nu se confundă, prin mobilitatea lui la care participă, bineînțeles, achizițiile fondului său modern, același canon se apropie indefinit de canonul curentelor literare și de ritmul succesiunii lor. Prezintă în discuția referitoare la canonul estetic un aspect al problematicei canonului literar sau invers: delimitarea acestor curente nu este decât o ilustrare a unei situații canonice sau a alteia. Putem vorbi de canonul unui anumit curent literar? Istoria literaturilor îndreptățește un răspuns afirmativ. Un canon al clasicismului în sens istoric de această dată poate fi stabilit cu relativă ușurință. La fel am putea defini cu oricâte aproximații un canon romantic. Canonul modernist este, la rândul lui, reconstruibil, deși aici ar fi potrivit să vorbim, datorită intervalului temporal și schimbării contextului istoric, de un canon al modernismului târziu sensibil diferit de acela al modernismului inițial. Canonul nu lipsește nici măcar în avangardă oricât de inacceptabilă ar părea o asemenea atribuire protagoniștilor. Orientările sunt diferite, chiar divergente de la un –ism la altul și de la versiunea lor istorică la noile forme postbelice, dar un numitor comun, adică un canon avangardist, ar putea fi totuși identificat.

Altă întrebare: se confundă canonul unui anumit curent literar cu programul afișat, declarat, clamat al curentului respectiv? Nici măcar autorii clasicismului francez nu sunt întru totul fideli corpului doctrinar clasicist, ba chiar se întâmplă să se revolte împotriva unor reguli. După clasicism, decalajul dintre programul unui curent și canonul său artistic devine tot mai evident. Ce să mai spunem de poemele futuriste, dadaiste ori suprarealiste și radicalismul hiperbolic al manifestelor respective? Disocierea necesară între canonul programatic și canonul artistic, adică ilustrat de operă, ne pregătește pentru răspunsul negativ la întrebarea care urmează: se suprapune canonul unui curent literar canonului estetic propriu-zis? Firește că nu. Căci fidelitatea unui autor față de anumite principii estetice nu asigură în sine valoare operei și, prin urmare, nici intrarea în canon. E destul să ne gândim la faptul că, de pildă, poeții canonici ai secolului 20 nu au fost nici Tristan Tzara, nici A. Breton, teoreticieni și ilustratori ai dadaismului, respectiv ai suprarealismului, ci marginalii din perspectiva canonului programatic și artistic precum P. Eluard sau St. John Perse. Punerea în relație a canonului estetic cu succesiunea curentelor literare are darul de a scoate în evidență, pe lângă dinamismul stratului superficial al canonului, și caracterul său agonice, militant. Asistăm la o luptă continuă pentru puterea literară, o luptă ce se manifestă cel mai adesea prin confruntări deschise, polemice, conflicte între grupuri și personalități dar ale căror forme tacite, înclăștări și rezistențe surde nu trebuie ignorate. Concurența literară adoptă uneori pretexte canonice sau ar fi poate mai exact să spunem că disputa canonică ne apare ca un aspect al concurenței literare.

O să trec peste caracterul ciclic al canonului: canonizare, decanonizare, recanonizare și așa vrea să mai vorbesc despre relația dintre canonul literar și canonul teoretic și critic. Problema canonului estetic ca și cea a canonului curricular este în primul rând una a corpusului de texte care îl susțin și ilustrează. De fapt în discuție este problema oricărei definiții, dacă nu vrem să fim nominaliști absoluți. Adică nu este indiferent ce se află și dacă se află ceva în spatele termenilor pe care îi lansăm și îi utilizăm. Caracterul convențional recunoscut al acestor termeni nu cred că presupune arbitraritatea lor. Convențiile însele trebuie să se întemeieze pe niște date, pe niște texte și pe interpretări negociate și acceptate. Dacă în situația și evaluarea operelor considerate nu neapărat exemplare, cât exponențiale pentru un anumit canon apar neînțelegeri, contradicții, omisiuni sau includeri mai mult sau mai puțin abuzive, faptul se datorează printre altele și neluării în discuție a exegezei critice a respectivelor opere. Căci operele trecutului noi nu le considerăm în sine cum am putea crede, iluzionându-ne, ci deja interpretate, configurate de alții dinaintea noastră, împachetate în straturile anterioare de exegeză. Dialogul conștiinței critice contemporane cu aceste opere este fatalmente unul mediat. Nu încapă îndoială că hotărâtoare în acest dialog este perspectiva critică dominantă în prezent. Dar acea fuziune a orizonturilor de care vorbea Gadamer nu se petrece doar între orizontul operei sau canonul epocii ei de origine și acel al interpretului de astăzi. La fuziune participă și cel puțin ultima interpretare de autoritate a respectivei opere.

Canonul nu conține prin urmare numai lista de opere, ci și criteriile, principiile după care acestea au fost alese. Însăși discuția în jurul canonului ridică probleme de limbaj teoretic și tehnic, de terminologie. Nu numai selecția operelor și a autorilor canonici are importanță, ci și interpretarea lor. Așa cum există un corpus de texte literare canonice, există și unul de comentarii critice aferente. Mai mult, interpretările pot intra într-un anumit canon, chiar dacă nu se referă la acele opere literare care-l constituie. *Tabloul istoric și critic al poeziei și teatrului francez* în secolul al XVI-lea a lui Sainte Beuve face parte din canonul romantic, la fel cum un eseu precum *Poezii metafizice* al lui Eliot contribuie neîndoios la fixarea canonului modernist. Critica joacă un rol

canonic extrem de important nu numai în constituirea stratului modern al canonului estetic, dar și revizuirea periodică a fondului clasic, revizuire care nu înseamnă atât punerea în discuție și eventual eliminarea unor opere și autori, cât a reprezentărilor critice asupra lor. Împrospătarea stratului clasic are loc prin înnoirea exegezei, prin descoperirea unor perspective critice inedite. Am putea susține chiar că, așa cum există canoane ale literaturii, există și canoane ale criticii, ale receptării. Acestea se configurează și se aplică de obicei în prelungirea unor perspective filozofice – marxismul, existențialismul, psihanaliza – care au inspirat astfel de interpretări. Canonul filozofic, ideologic sau metodologic al interpretării se recunoaște cu claritate pedagogică în cazul autorilor pereni, precum Shakespeare; acesta beneficiind, de pildă, de exegeze marcate de idealismul subiectiv, de marxism, de neoistorism sau chiar de feminism.

Pe lângă aceste modelări filozofico-ideologice sau metodologice ale exegezei, istoria literaturilor înregistrează nume de critici care și-au impus propriul canon interpretativ. Este destul să ne gândim la Croce sau la G. Călinescu. Există așadar și o componentă metaliterară, critică a canonului. El – canonul – se definește în primul rând prin operele literare reprezentative, dar punctele de vedere emise asupra acestor opere sau asupra altora, ideile, concepțiile literare și interpretările critice nu pot fi ignorate.

Vorbesc despre unitate complexă pentru istorie, pentru că istoria literară ne pune adesea în fața unor decalaje între teoria și practica literară, între canonul literar și cel critic. Între *Arta poetică* a lui Boileau și tragediile raciniene se poate stabili o corespondență de principiu, dar nu un paralelism desăvârșit. Diferențe, abateri, excepții de la reguli se lasă identificate chiar și în cazul de o exemplară unitate a clasicismului. Decalajul interior se transformă în fazele ulterioare ale revoluției literare într-o anumită desincronizare între creația literară și receptarea ei.

Vorbesc despre bătălia canonică din ultimele decenii și conchid că una dintre posibilele rezultate constă tocmai în recunoașterea caracterului construit al oricărui tip de canon. Importanța originalității și a valorii literare nu este diminuată, însă rolul mediului receptor și, în primul rând, al criticilor, cercetătorilor și al amatorilor competenți nu poate fi trecut cu vederea. Oricât de lungă ar fi durata și oricât de întins teritoriul de acoperire, oricât de mediate presiunile sociale exercitate asupra lui, canonul estetic rămâne un concept istoric. El nu se constituie doar ca o autoreflexie a literaturii; el este o sinteză transliterară, un construct socio-cultural.

Funcția conservatoare a canonului iarăși nu poate fi negată de nimeni. Iar de aici până la a susține caracterului lui de-a dreptul reacționar nu mai este decât un pas. Am văzut însă că niciun fel de canon, și cu atât mai puțin canonul estetic, nu este imuabil, nu ignoră și nu interzice evoluția, dimpotrivă, o condiționează fiindcă îi oferă indispensabile repere. Orice apariție notabilă în câmpul literar și artistic tulbură indefinit ordinea existentă, nu-i lasă răgazul de a se rigidiza și închista.

Câtă vreme dezvoltarea literaturii într-un spațiu dat este normală, canonul nu poate fi sinonim cu un blocaj, cu o fixare în proiectul inițial. Canonul este, de fapt, mereu *în act*, el este canonizare, decanonizare, reanonizare, cu alte cuvinte un continuum în același timp substanțial și relațional.

A crede în existența unui canon estetic nu înseamnă a avea o viziune statică asupra literaturii, ci doar a recunoaște o anumită continuitate în evoluția ei, o ordine construită prin ierarhizare. Această ordine reduce fără îndoială diversitatea, dar o reduce dintr-un punct de vedere cantitativ, nu calitativ. Descenderea canonului și, mai ales, multiplicarea lui apar ca niște consecințe aproape firești în climatul ideologic actual dominat de nihilism teoretic și de fundamentalisme politice și religioase, fundamentalisme care nu concep să nu-și anexeze și domeniul estetic. Un canon monolitic, un canon unic și indivizibil rămâne greu de imaginat în asemenea condiții.

Ce înseamnă însă multiplicitatea canonului estetic propusă în numele pluralismului și al liberalismului contemporan? Mai întâi, literatura și artele sunt pluraliste prin însăși natura lor, prin esența demersului și mesajului lor. Nu au nevoie să li se inculce principiul pluralismului din afară în virtutea unei ideologii sau a alteia. Ele au fost din totdeauna pluraliste. A accepta existența simultană a mai multor canoane estetice nu înseamnă a nutri o concepție tolerantă, liberală asupra literaturii, ci, pur și simplu, una inadecvată. Canonul estetic nu poate fi într-un spațiu dat și într-un timp dat decât unul singur. Altfel ce consistență ar mai avea însuși termenul de canon? Imaginarea mai multor canoane înăuntrul aceluiași câmp literar înseamnă retragerea din acel câmp a mizei, abolirea concurenței, a luptei pentru întâietatea și a oricărui efort de clasare. Mai exact, clasarea s-ar transforma dintr-o problemă axiologică într-una taxonomică, clasarea ar fi numai clasificare și nu clasament. Dar acest tip de multiplicitate și de diversitate ar duce la o neașteptată uniformitate valorică, mai exact, la indiferența față de valori. Mulțimea operelor literare s-ar redistribui altfel, dar efectul nu ar putea fi altul decât aplatizarea, de-clasarea. După ce criteriul s-ar constitui această multiplicitate de canoane? După criteriul vârstei receptorilor, al profesiei, al sexului? Am putea vorbi de un canon estetic al vârstei a treia sau despre unul al medicilor sau al altor categorii socio-profesionale? Și dacă da, de ce să nu continuăm diferențierea, închipuind un canon al sudorilor de calitate sau al medicilor femei? Până unde ar putea fi întinsă pulverizarea și cu ce promisiuni de fecunditate intelectuală și artistică?

Dar să nu rămânem la această retorică interogativă. Se cuvine să admitem totuși existența a cel puțin două moduri creatoare și receptoare specifice: literatura pentru copii și literatura pentru adolescenți. Deși condiția

unui canon separat pentru aceste două tipuri de literatură au fost mai mult revendicate decât teoretizate convingător, este cazul să o recunoaștem ca atare. În același timp nu putem să ignorăm raporturile acestor – să le zicem subcanoane – cu canonul estetic propriu-zis. În limitele aceluiași cronotop social și artistic ele se armonizează inevitabil și, în linii mari, ele chiar se integrează canonului estetic, să-i zicem, central fără să se confunde cu el.

S-ar mai putea invoca un argument împotriva unicității și centralității canonului estetic: existența înfloritoare a unei literaturi de consum și, consecutiv, a unui canon aferent acesteia. Să însemne acest fenomen o probă în favoarea pluralității canonului estetic? Bineînțeles că nu. Rostul canonului fiind tocmai acela de a împiedeca scăderea calității intrinseci a operelor. Discutabilă, mai precis, inacceptabilă, este nu atât atribuirea unei dimensiuni canonice literaturii de consum, cât egalizarea canonului ei cu canonul estetic. În felul acesta dispăre atât diferența înțeleasă ca ierarhie cât și calitatea artistică luată drept criteriu de diferențiere. Valoarea estetică nu mai contează, nu mai e pusă la încercare și nici, prin intermediul ei, literatura însăși.

Ajungem fără să vrem la relația dintre ideea canonică și postmodernitate. Sunt de făcut măcar câteva observații preliminare. E adevărat, canonul modernist a durat atât de mult și a sintetizat atât de bine specificitatea artistică, încât s-a crezut – și încă se mai crede – că reprezintă o permanență, că se confundă cu înseși principiile de bază ale unei valori estetice care s-a descoperit în sfârșit pe sine. Or mișcarea nu s-a oprit, pendulând în continuare în sens opus, în acela, s-o numim astfel, al unei des-estetizări a producției literare și artistice. Această mișcare se află în faze diferite în diferite spații de cultură: foarte avansată în Statele Unite, abia incipientă în Europa de Est unde canonul modernist, deși contestat și părăsit de tineri, nu și-a istovit încă resursele. În viziunea postmodernă, opozițiile cu care lucrau formatorii canonului estetic modernist înalt/jos; profund/superficial;esențial/necesar; aleatoriu/fortuit; complex/simplu; dificil/facil; central/periferic își pierd relevanța și însăși logica binară e resimțită ca insuficientă. Epoca postmodernă vrea să fie și este o epocă în cadrul căreia pluralismul se confundă cu eclecticismul și cu relativismul cultural, o epocă pe care, evident, nu greșim dacă o numim postcanonică. Și totuși ideea pluralistă, dacă nu e definită și, mai ales, aplicată cum grano salis de la un domeniu la altul – de la politică la cultură și de la cultură la literatură – riscă să aibă numai un rol dizolvant, conducând la confuzia valorilor, la devalorizarea acestora. Rămânând în câmpul nostru de referință – literatura nu poate supraviețui fără criteriul valoric și fără discriminarea efectuată cu ajutorul lui. Aceste condiții rămân valabile în ciuda aparențelor și aserțiunilor teoretice contrarii și pentru posmodernismul decanonizator și anticanonizator.

Epoca pe care o parcurgem este traversată de acute crize identitare și disciplinare la a căror origine se află, pe de o parte, sentimentul alienării, pe de altă parte, o criză a reprezentării. Confuzia valorilor, care nu e doar suportată, ci, din păcate, chiar cultivată în zilele noastre, contribuie fără niciun dubiu la agravarea acestor crize. Canonul estetic repune problematica identității în termenii ei firești, o modelează și o nuanțează prin chiar tipul de exemplaritate complexă pe care îl promovează. Apărarea canonului astăzi poate fi considerată o reacție față de entropia crescândă socială și intelectuală, o surdină pusă pe isteria milenarității, într-un cuvânt o formă de fundamentalism estetic opusă fundamentalismelor social-politice și religioase.

